Barbastre literari d'avui i d'ahir/François Villon, les neus d'altres temps/ ***Llibres a la presó***/ Europa, capital del teatre del món

RIKI BLANCO

EL DIA EN QUÈ TOT VA COMENÇAR

L'era de l'artifici artificial

Una mirada crítica a l'estesa narrativa del present, que no té en compte els avisos d'alguns tecnògrafs sobre les conseqüències indesitjables de la inteligència artificial

BASILIO BALTASAR

Al llibre acabat de publicar per l'editorial Anagrama *Animales metafísicos* (de Clare Mac Cumhaill i Rachael Wiseman) s'explica el que va passar a la Universitat d'Oxford quan, l'any 1956, es va voler distingir l'expresident dels Estats Units Harry S. Truman amb el doctorat honoris causa. L'única que s'hi va oposar va ser una dona, la filòsofa Elizabeth Anscombe. A la jove doctora li semblava inacceptable honorar qui havia firmat l'ordre de llançar la bomba atòmica sobre dues ciutats, Hiroshima i Nagasaki. La filòsofa va comparar Truman amb els malvats més grans de la història: "Quin Neró, quin Genguis Kan, quin Hitler o quin Stalin no serà premiat en el futur? Dedicar al senyor Truman el nostre elogi i adulació ens farà compartir la culpa de les seves perverses decisions". Com a experta en filosofia moral, Anscombe va observar llavors un fet desconcertant: una sala atapeïda de teòlegs, filòsofs i historiadors ennoblia l'home que havia ordenat dues de les pitjors matances de la història de la humanitat. Amb la mateixa perplexitat descobrirem nosaltres el moment en què va començar el nou període de la nostra història, el dia en què vam entrar alegrement en l'era de l'artifici artificial.

Per prendre el pols al pas del temps, comprendre la pauta i el ritme de les innovacions i el curs de les metamorfosis culturals es fa recomanable segmentar la cronologia, marcar el principi de cada període i localitzar el moment en què la invisible frontissa de la història comença a grinyolar sobre el seu eix.

El moment que va inaugurar l'era de l'artefacte artificial va ser fulgurant, resplendent: dues formidables innovacions van coincidir en el temps per anunciar l'espectacular començament de la nostra actualitat.

El 9 de gener del 2007, Steve Jobs presenta en societat el seu enlluernador dispositiu: l'iPhone. Un mes després Barack Obama presenta la seva candidatura a la presidència dels Estats Units. Els dos personatges encarnen l'estil, el posat, la »

Basilio Baltasar (Palma, Mallorca, 1955) és escriptor i editor; director de la Fundació Formentor

lanzarotecaliente.com

/ Jobs i Obama defineixen les grans línies del comportament social dominant: ingenuïtat, mimetisme i flacciditat

/ Tendència a creure amb docilitat, inclinació a imitar amb mansuetud i astènia intel·lectual que atrofia el pensament

» personalitat i el temperament de la nova època. Les dues figures triomfants seran a partir d'aquell moment els protagonistes del relat dominant, l'*storytelling* de l'entusiasme contemporani.

L'atzar i la casualitat que reuneix els dos actors al mateix escenari ens permet datar el moment en què tot això va començar. Encara que per entendre la doble dimensió de l'esdeveniment cal recordar una reveladora anècdota: a Obama se li va lliurar el premi Nobel de la Pau al principi del seu mandat. No pel que havia fet, que no havia fet res, sinó pel que tothom estava disposat a jurar que faria.

Tot i això, durant els seus vuit anys de mandat, Obama no va fer res que el fes mereixedor del premi Nobel de la Pau. Havia promès posar fi a les guerres que va heretar del seu antecessor, George W. Bush, però les tropes dels Estats Units es van mantenir en permanent estat de guerra. Segons va explicar *The New York Times* (18/V/2016), Obama és l'únic president en la història dels Estats Units que va exercir el seu mandat de vuit anys amb el país en guerra. Actuant a l'Afganistan, l'Iraq i Síria, el Líbia, el Pakistan, Somàlia i el Iemen. Obama no va tancar el camp de Guantánamo, on avui agonitzen sense ser jutjats els presoners oblidats per tot el món. I va ser ell també qui va emprendre la persecució judicial del periodista Julian Assange, precisament per haver denunciat els crims de guerra de les tropes dels Estats Units a l'Iraq.

Tot i això, el que caracteritza l'enervat èmfasi del nostre temps, l'eficàcia narrativa de l'artefacte artificial, és que cap de tals evidències –fets comprovats, públics i irrefutables– ha enterbolit la bona imatge d'Obama. L'opinió pública continua convençuda que Obama és un exemplar model de polític progressista i de cap manera no està disposada a posar en dubte la seva presumpció. Ni els seus partidaris ni els seus adversaris no adverteixen la incongruència. De fet, la institució que li va concedir el premi Nobel de la Pau no li ha demanat que torni els onze milions de corones sueques que va rebre a canvi de res.

Donar-li a Truman el doctorat honoris causa de la Universitat d'Oxford malgrat els seus crims de guerra i lliurar a Obama el premi Nobel de la Pau abans d'emprendre les seves activitats bèl·liques pot considerar-se la gran innovació conceptual del relat contemporani.

La posada en escena duta a terme l'any 2007 per Steve Jobs i Barack Obama –la simbiosi entre tecnologia i política– reprodueix la mateixa fallida moral que el 1956 va denunciar la filòsofa Elizabeth Anscombe, inaugura esplèndidament el període històric actual i defineix les línies mestres del comportament social dominant: ingenuïtat, mimetisme i flacciditat. En proporcions massives, simultànies i persuasives.

La tendència a creure amb docilitat el que es diu, la inclinació a imitar amb mansuetud el que es fa i l'astènia intel·lectual que atrofia les obligacions ètiques del pensament crític.

Quan el 2011 va morir Steve Jobs, Barack Obama –recordem que va ser el candidat pioner a utilitzar les xarxes socials en la seva campanya presidencial: *Yes, we can*– va enviar als mitjans de comunicació el seu missatge de condolença: "Al construir una de les companyies més exitoses del planeta va exemplificar l'esperit de la ingenuïtat dels Estats Units". I va afegir: "...Steve Jobs va fer que la revolució informàtica fos intuïtiva i divertida i va portar l'alegria i felicitat a milions de nens i adults" (*La Veu d'Amèrica*, 5/X/2011).

Naturalment, Obama no podia imaginar que pocs anys després hi hauria quaranta-un els estats dels EUA que prendrien mesures legals i judicials contres les companyies responsables de les xarxes socials i denunciarien Meta per alimentar la crisi de la salut mental juvenil i per l'augment creixent d'ansietat, addicció i depressió entre els nens (*El País*, 26/X/2023).

L'espectacular *storytelling* posat en escena per Steve Jobs i Barack Obama inaugura l'era artificial de la ingenuïtat i els seus assoliments progressius: el trastorn patològic dels nens madurats per força i la dòcil infantilització dels adults.

La representació teatral dels dos carismàtics líders estrena l'eficàcia polisèmica d'uns discursos que afirmen i neguen alhora una cosa i la contrària, segons un model inèdit de dialèctica distròfica que extirpa la noció d'incongruència. L'alambinada ambigüitat confon el discerniment cognitiu d'una multitud embrollada pel malabarisme dels experts.

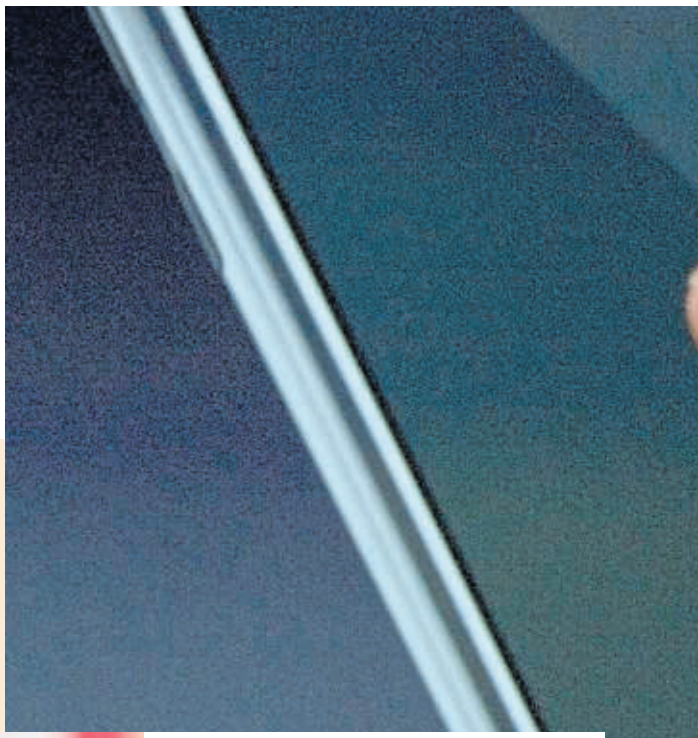

Obama, candidat
El 10 de febrer del 2007, el llavors senador Barack Obama va anunciar que es presentava com a candidat a la presidència dels Estats Units. El seu mandat definiria les línies mestres del comportament social dominant en la nova era de "l'artifici artificial"

SCOTT OLSON / GETTY

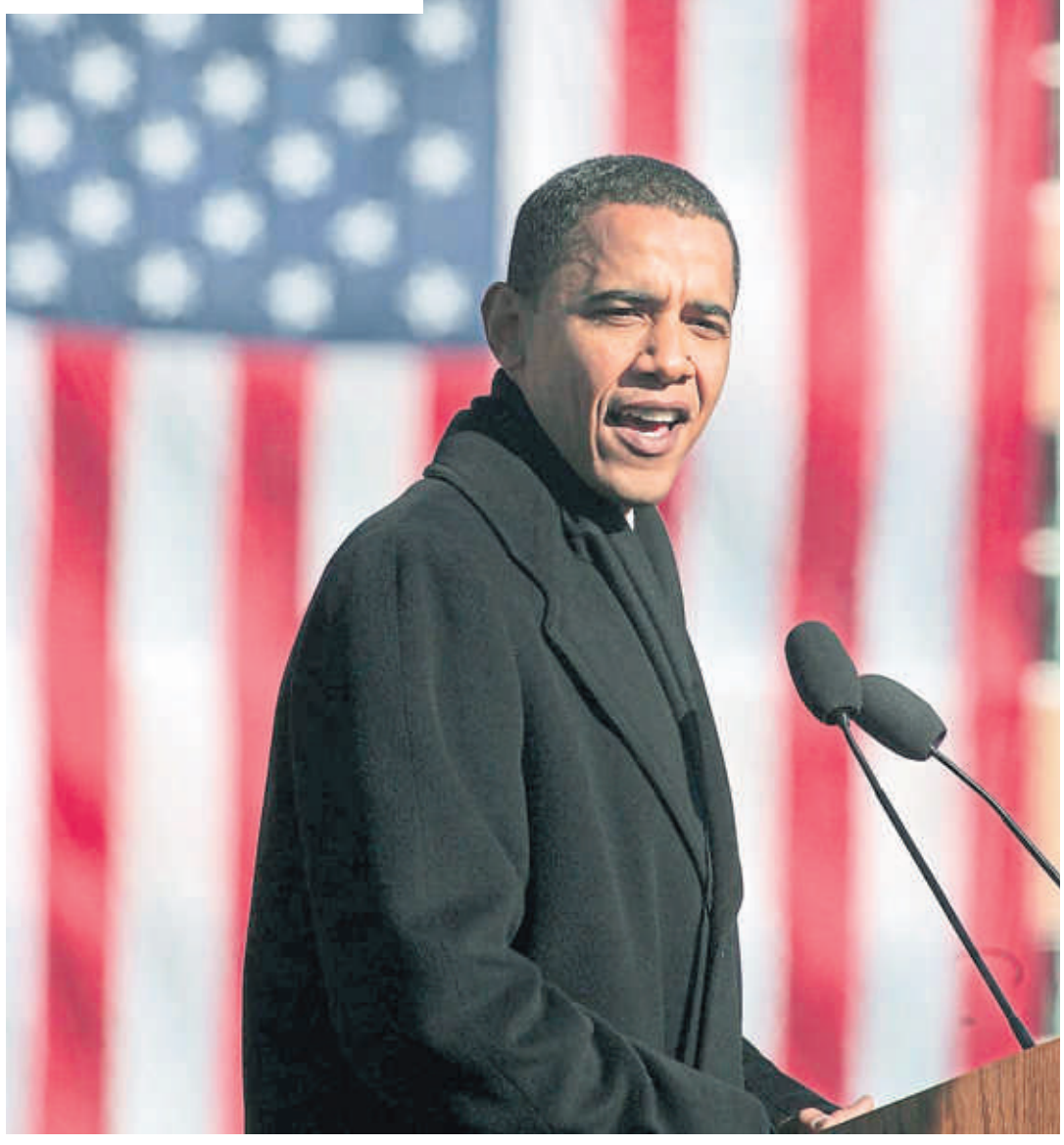

L'articulació semàntica dels missatges persuasius té avui un doble propòsit: confessar amb franquesa les seves veritables intencions i posar fora de perill la imatge del seu respectable prestigi.

Cito en aquest sentit els exemples que posen en relleu l'amplitud i abast de la narrativa que ha enlluernat l'opinió pública i la majoria dels analistes encarregats de redactar la crònica de l'actualitat.

Nick Bostrom dirigeix l'Institut del Futur de la Humanitat a Oxford. En la seva declaració adverteix dels perills d'una intel·ligència artificial que posa en risc "l'existència mateixa de la humanitat". A continuació afirma que la IA pot ser la solució a nombrosos problemes. Diu el transhumanista d'Oxford que "si aconseguim controlar-la i sobrevivim a la transició a l'era de la superintel·ligència de les màquines, llavors pot convertir-se en una eina per conjurar altres perills". Afegeix després Bostrom que "la IA podria ser tan difícil de controlar que fracasséssim per molt que ho intentéssim, o podria, en canvi, resultar relativament fàcil de guiar" (*La Vanguardia*, 16/VII/2023).

Es percep clarament en les declaracions d'aquest expert un excepcional domini de la tècnica narrativa de l'era artificial i fins a quin punt confia en la ingenuïtat, mimetisme i flacciditat dels lectors.

Geoffrey Hinton, vicepresident d'Enginyeria a Google, premi Princesa d'Astúries, anuncia que abandona Google per poder advertir "amb més llibertat" dels perills de la tecnologia que va ajudar a muntar, penedit pel mal que ha causat: "Aquestes coses poden ser més intel·ligents que les persones. El futur fa por" (*El País*, 2/V/2023). Tot i això, Hinton, afegeix i aclareix que Google ha actuat d'una manera molt responsable.

Verónica Bolón Canedo ens presenta un altre exemple de la nova narrativa ingènua, mimètica i flàccida. La investigadora de la Universitat d'A Coruña declara: "La IA és part del problema de la contaminació a causa del seu alt consum energètic i emissions de CO_2; tot i això, també és la solució dels problemes derivats del canvi climàtic" (*El País*, 31/3/2024).

A Marc Serramiá, doctor en Enginyeria i premi Fundació BBVA, també el preocupen els grans perills de la IA. Adverteix que "si tots confiem en eines com ChatGPT, el coneixement humà desapareixerà". Però també afirma que no hem de perdre de vista que la IA es pot utilitzar per a moltes coses bones, per exemple: permetre que aprengui de l'usuari, a fi de "fer-se el seu representant i definir les seves preferències..." (*El País*, 12/III/2024).

Brad Smith, president de Microsoft, anuncia que s'ha de trobar una manera d'alentir o apagar la IA. És tan sorprenent que ho digui el president de Microsoft com que ho digui l'endemà de reunir-se amb el president del Govern espanyol per firmar l'acord que permetrà instal·lar al nostre país les factories d'IA (*El País*, 20/II/2024).

Elon Musk, fundador de Tesla i SpaceX i propietari de Twitter, firma la carta col·lectiva que demana "de frenar la carrera sense control de la IA" (*El País*, 29/III/2023). Alhora, el propietari d'OpenAI desenvolupa el ChatGPT i l'ofereix gratuïtament als usuaris.

Des del 2007 ha anat adquirint potència i convicció l'articulació lògica del discurs artificial, la narrativa de la nova època, l'*storytelling* de l'entusiasme tecnològic, i l'expansió de la seva influència sobre un públic persuadit pel desplegament de la seva eloqüència: ingenuïtat, mimetisme i flacciditat, incongruència, incoherència i candidesa.

Les declaracions flàccides i liquades, que no se senten obligades a respectar cap principi de pertinència intel·lectual, divulgades en proporcions massives, simultànies i persuasives, s'alternen als mitjans amb denúncies a les quals no es presta la pertinent i amoïnada atenció.

DAVID PAUL MORRIS / GETTY

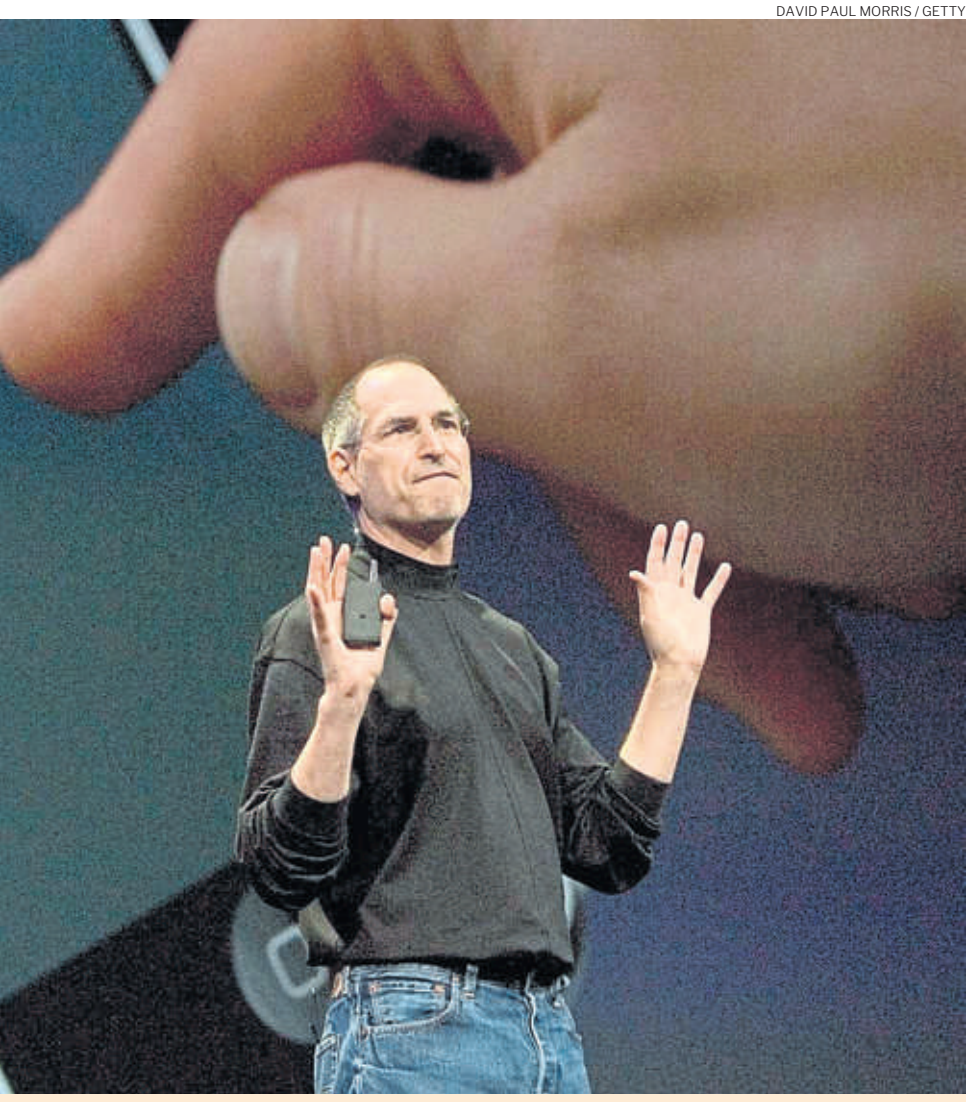

Steve Jobs i l'iPhone
El 9 de gener del 2007 Steve Jobs va presentar el que es convertiria en el gran invent d'Apple, l'empresa que dirigia: el primer model d'iPhone, el primer 'telèfon intel·ligent'. Un dispositiu revolucionari que marcaria el camí i determinaria l'"storytelling' de l'entusiasme contemporani

/ Els experts alerten dels perills de la IA però sovint mostren alhora que confien en la capacitat de controlar-los

/ Les advertències més rotundes són eclipsades per la retòrica dominant que manté la societat narcotitzada

Dani Rodrik, professor d'Economia a Harvard, premi Princesa d'Astúries de Ciències Socials el 2020, adverteix que "si no prenem mesures amb la IA les conseqüències seran bastant indesitjables" (*El País*, 1/X/2023).

Gary Marcus, professor de Ciències Neuronals de la Universitat de Nova York, declara que "la IA és difícil de controlar i s'està apoderant del món" (*La Vanguardia*, 10/X/2023).

El psicòleg social Jonathan Haid afirma que des del 2010 la infantesa als Estats Units es va reconfigurar d'una forma "sedentària, solitària, virtual i incompatible amb un desenvolupament humà saludable". Al·ludeix amb això a les conseqüències del dispositiu que segons Obama "va portar l'alegria i felicitat a milions de nens i adults".

Tals advertències haurien d'alertar la societat civil, els sindicats, les associacions de mestres i educadors, les esglésies i institucions encarregades de vetllar pel benestar i sobirania de l'ésser humà, però l'efecte disruptiu de la retòrica narrativa dominant manté en estat hipnòtic una societat narcotitzada per la truculència de l'*storytelling*.

Un formidable document va ser publicat el maig del 2023 per l'organització "sense finalitats de lucre" Save for AI Safety. El firmen els directius d'Open AI, Google, DeepMind i Anthropic i 350 executius, investigadors i experts en IA. És un text filantròpic, benemèrit, sincer i molt humà, commovedor i tendre. Emociona imaginar els bons sentiments que li van dedicar els seus autors.

Adverteixen els industrials tecnològics i els enginyers que han dissenyat l'artifici algorítmic que la intel·ligència artificial suposa un "greu risc d'extinció per a la humanitat", només comparable amb els devastadors efectes d'una guerra nuclear.

A gran part dels clients i usuaris imbuïts per la ingenuïtat de l'era artificial els semblarà admirable que les tecnològiques siguin conscients de les seves contradiccions i declarin en públic la tensió entre els seus interessos econòmics i les seves responsabilitats morals. Però si queda algun malpensat al món, digne d'aquesta venerable desconfiança escèptica, reconeixerà en aquest document l'únic que en veritat declara: una nova arma de destrucció massiva, capaç d'organitzar "l'extinció de la humanitat", està en mans de quatre entitats privades i és precisament per això que no tenen inconvenient a reconèixer el que han organitzat.

Que els governs no aconsegueixin entendre la sinceritat dels tecnògrafs i no aconsegueixin reaccionar a la confessió de les tecnològiques que han patentat l'artefacte de la intel·ligència artificial, que la societat hagi acceptat sense parpellejar la cruesa de la seva dramàtica advertència, que els fabricants d'IA no hagin tancat els seus laboratoris, delata fins a quin extrem la ingenuïtat, el mimetisme i la flaccidesa, l'ostentació d'incongruència, incoherència i impotència moral és la veritable epidèmia de la nostra època, i confirma, en efecte, que la intel·ligència artificial ja fa temps que va substituir el poc que queda de la intel·ligència humana. /

// Batecs

Barbastre literari d'avui i d'ahir

SERGIO VILA-SANJUÁN

Paula Melchor, nascuda a la localitat granadina d'El Real de la Jara l'any 2000, va publicar l'any passat el seu primer poemari: *Amor y pan. Notas sobre el hambre* (premiat en el seu gènere per l'editorial Letraversal). Es tracta d'un conjunt de textos estructurats en quatre capítols, corresponents a l'esmorzar, el dinar, el berenar i el sopar. Una celebració de la vida quotidiana, els seus rituals domèstics, les seves preocupacions; també una descripció dels moments baixos. El singular és que aquest llibret d'aire sincer i poc pretensiós, amb una formidable i colorista coberta de Gisele Murias, ja va per la quarta edició, una cosa poc habitual en l'encara minoritari àmbit de la poesia. L'autora ha agraït el paper que han exercit les xarxes socials en aquesta ràpida difusió de la seva obra.

Paula Melchor va ser una dels poetes que van participar en el recital *Di-vinos y Di-versos*, dissabte passat a la localitat aragonesa de Barbastre. Amb ella van llegir també la seva obra lírica Manuel Vilas, l'autor d'*Ordesa*, estrella de la trobada nascut a la localitat, que fa saltar l'entusiasme i també llàgrimes de riure amb la sentida i solemne oda al vell automòbil que va haver de portar al desballestador. El valencià Carlos Marzal canta igualment en clau quotidiana al sabó Moussel de Legrain, i als eslògans que estaven en la ment de molts veterans presents. El galaicoaragonès Antón Castro, que ha dedicat un llibre de poemes a la seva bicicleta, va engegar amb un a la motocicleta; van recitar també la recent premi Nacional de Poesia Aurora Luque, Vicente Luis Mora, Juan Vicente Piqueras...

Aquesta vetllada poètica constitueix un punt àlgid del Barbitania de Barbastre, que en la seva tercera convocatòria s'ha consolidat com el festival literari més important d'Aragó. La catedràtica de la Universitat de Saragossa María Ángeles Naval, que el coordina i que amb la llavors regidora de Cultura Blanca Galindo va ser responsable de posar-lo en marxa, explica que Barbitania va sorgir com una prolongació lògica dels premis de novel·la i poesia Ciudad de Barbastro, amb més de mig segle a sobre, i de la concentració que

BARBITANIA

Lectura de la poeta Paula Melchor, autora d'"Amor y pan', a Barbastre

/ El festival Barbitania ha comptat amb Andrés Trapiello, Sara Barquinero, Aurora Luque, Miqui Otero...

ciosa i voluminosa novel·la *Los escorpiones*, un dels fenòmens de la temporada, segura i enigmàtica. Els espectadors van gaudir amb les amistoses enganxades de bibliòfil entre Andrés Trapiello i Luis Alberto de Cuenca; amb l'humor del novel·lista barceloní Miqui Otero, les intervencions de Berna González Harbour, Monika Zgustova i Gabi Martínez, i la crònica de tancament de la periodista saragossana Ana Segura. Les llibreries de la ciutat (Castillón, Ibor i Moisés) se sumen activament a l'esdeveniment.

Aquest any la celebració de Barbitania ha coincidit amb la publicació d'*El bonete de cuatro picos*, segon lliurament de les *Crónicas del Sotomontano* del publicitari aragonès establert a Barcelona Ildefonso Gracía-Serena. L'autor es remunta al Barbastre dels anys 50 i 60 amb una successió de memòries costumistes –l'escola, el cinema, la volta ciclista, la xurreria, els personatges més característics, "el carrer estret"...– i brinda un emotiu retrat de vida a províncies en una Espanya encara per desenvolupar, i molt probablement amb més calor humana que l'actual. /

GETTY

Il·lustració d'Emile Bernard per a una edició del 'Testament' del 1919

"Mais où sont les neiges d'antan?"

"Mais où sont les neiges d'antan?" és, sens dubte, el vers més cèlebre del francès: es repeteix sovint, fins i tot en fòrums d'allò més inversemblants, per donar compte de tot allò perdut amb el pas del temps. No és mèrit menor per a un poeta ser recordat encara que només sigui per un dels seus versos. Passa també amb el valencià Ausiàs March i el castellà Jorge Manrique, que formen, amb Villon, la tríada daurada del segle XV. Manrique ens va donar una metàfora incrustada en la memòria popular: "Nuestras vidas son los ríos / que van a dar en el mar / que es el morir". Encara que hi ha uns altres dos versos seus que enllacen millor amb Villon: "Cualquiera tiempo pasado / fue mejor".

POESIA

Les neus d'antany, herència perenne

Vicente Monroy tradueix la poesia de François Villon, un dels autors més grans de les lletres franceses medievals, junt amb obra d'alguns dels seus predecessors

JORDI LLAVINA

François Villon (París, 1431-1463) forma amb els nostres Ausiàs March i Jorge Manrique la tríada de l'excel·lència poètica occidental del segle XV. No hi ha veus més altes que aquestes. I, tot i les nombroses coincidències entre els tres poetes, cal apreciar-ne les notòries diferències d'accent: el bell rigor de les *Coplas* de Manrique, la memorable gravetat dels cants marquians (tant els d'amor com els de mort), la jocosa fondària de les octaves (els *huitains*) del *Testament* de Villon.

Un personatge ben curiós, el parisenc. Va viure un any menys que Crist, però, pel seu historial delictiu, ben segur que el podríem comparar amb els dos lladres que van flanquejar el fill de Déu a la creu. Tant com un excel·lent poeta de carrer, Villon va ser un malfactor de llibre. Una de les grans diferències entre la seva poesia i la dels dos altres, posem per cas, és que la del francès aixopluga una munió de personatges populars; sovint, autèntics perdularis i gent de mala vida i pitjor reputació, com ell mateix. Un tret que em sembla d'una radical modernitat i que fa de la seva eminent figura un pioner dels poetes maleïts que arribarien segles més tard: Nerval, Baudelaire, el comte de Lautréamont, Verlaine, Rimbaud...

Alguns dels grans tòpics de la poesia, aquells que solem enunciar en llatí, els troben en les seves magnífiques octaves: el tempus fugit, l'ubi sunt, el carpe diem. Però Villon els dona un biaix nou, singular, que sembla fugir de qualsevol llampegada de transcendència. "Todos mueren sin excepción", afirma el poeta, ja sigui "el gran rey de España / de cuyo nombre no puedo acordarme", ja siguin els trinxeraires i pinxos que el devien acompanyar en les seves excursions urbanes o els seus companys de garjola.

A tots aquests temes, hi afegeix el de la pobresa, experiència que va haver de patir sovint: "El corazón triste y el estómago vacío", escriu. O: "La pobreza es triste y dolorosa". I, entre altres assumptes, aquest lector també agraeix el d'un erotisme franc, sense mitges tintes. Preguntant-se què se'n va fer, de la bellesa d'una dama de "melena rubia" i "preciosos labios rojos", s'imagina encara en què s'hauran convertit "el culo ancho, el conejo / agazapado entre los muslos firmes / dentro de su jardincito". Vicente Monroy, el traductor, ha aconseguit fer parlar aquesta veu tan distintivament francesa en un castellà ple de gràcia. Les expressions que fa servir estan al servei d'aquell to desimbolt de les balades villonianes: "Me he ido por las ramas", "las pasas canutas"...

El magnífic volum es complementa amb obra dels predecessors del clàssic francès. Rutebeuf (1230-1285), el primer *maudit*, és també el més gran dels patidors, amb permís del nostre Ausiàs i de Christine de Pizan (1363-1431), l'única dona de l'antologia. Jugador empedreït, Rutebeuf és un autèntic ploramiques. Molt abans que Villon, va fer de l'escassetat d'aliments i altres penúries matèria poètica (Léo Ferré li va dedicar una cançó). Charles d'Orléans (1394-1465) aprofundeix en allò ombriu: ¡Cuánto sufren los corazones / por el viento de la melancolía!". Per la seva banda, Jean Regnier (1392-1468) confessa això tan sensat: "Lo único que quiero es paz y reposo".

Coneixem prou bé els refinats trobadors d'expressió occitana, entre els quals un grapat de catalans (Jaufré Rudel, Arnaut Daniel, Bernat de Ventadorn, Guillem de Berguedà...), però els de llengua francesa ens resulten més llunyans. Villon els va superar, com March supera els seus companys de dedicació poètica, alhora que oponents seus. Gràcies a aquest bard emprenyat per la manera com el van tractar l'amor i la vida, les neus d'antany continuen adobant el sòl extens de la poesia. /

/ Curiós personatge, el parisenc: tant com un excel·lent poeta de carrer, va ser també un malfactor de llibre

François Villon Obra completa y otros poetas medievales Traducció i pròleg de Vicente Monroy. Alba. 472 pàgines. 24 euros

María Bengoa
El mar de Arrigunaga
Tusquets
320 pàgines
20 euros

NARRATIVA

Paisatge i figura

María Bengoa, vídua de Ramiro Pinilla, reconstrueix la infantesa i joventut del cèlebre autor en la societat basca de la República, la guerra i el franquisme

JUAN ÁNGEL JURISTO

En la seva primera novel·la, *El mar de Arrigunaga*, l'autora, vídua del novel·lista Ramiro Pinilla, que va conèixer el 1997, evoca els primers trenta anys de l'escriptor amb un estil on es combina amb mestria la dada concreta amb una evocació lírica de gran intensitat donant com a resultat un rigorós quadre de la definició orteguiana del jo i la seva circumstància, val a dir, una indagació en la infantesa i joventut de l'escriptor basc emmarcat en la societat basca de la República, la Guerra Civil i una postguerra en què Pinilla va exercir des de maquinista naval a empleat d'una fàbrica de gas a Bilbao mentre començava a conjuminar el món narratiu, que escrivia des dels quinze anys, i que el va fer ser un dels autors més importants i ignorats de la narrativa espanyola de la segona meitat del segle XX fins que Tusquets va publicar la seva obra més important, *Verdes valles, colinas rojas*, una evocació del Getxo que coneixia com el palmell de la mà i de la platja d'Arrigunaga, on solia anar cada dia i que constituïa per a l'escriptor una mena d'íntim Edèn.

María Bengoa (Bilbao, 1959) és autora, a més, d'*A París en globo*, un llibre de relats, i d'una biografia d'Ángela Figuera, poeta bilbaïna autora de *Vencida por el ángel*, llibre de certa importància pel fet de ser un rar representant d'una poesia simbolista, molt juanramoniana, poc freqüentada a Espanya i que va acabar escrivint una lírica emparentada amb els problemes socials, aliant-la amb escriptors amics seus de la talla de Blas de Otero i Gabriel Celaya, cosa que ens fa veure que amb aquest últim llibre l'autora continua evocant uns temps crucials del paisatge que ella estima en boca dels autors més representatius que van sortir d'aquest lloc.

L'estil, en un to d'evocació concisa, recorda el del cronista que no menysprea expressar indicis de destins gairebé èpics: "La gata de l'àvia va tenir gatets, un va néixer mort i la seva mare es va posar a plorar.

/ L'estil, en un to d'evocació concisa, recorda el del cronista que no menysprea indicis de destins gairebé èpics

Llavors ho va saber: aquell nen mort també s'anava a dir Ramiro. Haurà de fer alguna cosa perquè aquell nom li pertanyi només a ell". És propi dels herois néixer amb un alt destí només desxifrat en signes previs: Bengoa traça en Pinilla aquells trets amb summa mestria. /

RECUPERACIÓ

Màrius Gifreda és un 'estripa-cuentos'

Marc Soler engega la recuperació de Màrius Gifreda, intel·lectual diletant dels anys trenta, crític d'arquitectura i promotor cultural, amb tres obres de teatre

JULIÀ GUILLAMON

Des de fa una colla d'anys, el periodista Marc Soler segueix la pista de Màrius Gifreda (1895-1958) i n'ha descobert un munt de coses. Ell i son germà Pepe –que era mag– tenien diners dels negocis immobiliaris familiars a l'Eixample. Vivia de rendes i feia el diletant: decorador, crític d'arquitectura, tertulià de l'Ateneu, propietari i editor de l'etapa més moderna de la *Gaseta de les Arts,* i autor de comèdies. L'Institut del Teatre recupera les tres que es conserven en un volum (amb un bon disseny de Txeni Gil, pèssimament enquadernat a l'americana), que és un aperitiu de la biografia necessària de Gifreda, que esperem que no es retardi gaire més. Darrere de la fascinació de Marc Soler per Gifreda hi ha l'atracció, ben contemporània, per l'escriptor que no escriu que –oh, paradoxa– s'ha de resoldre escrivint.

En un moment de *L'anònim blau*, una comèdia de Gifreda del 1931, el gerent de la casa La Colonial S.A. rep un anònim que li fa saber que la seva dona s'entén amb un pintor. "Deu ser algun estripacuentos" –diu un soci del Círcol Recreatiu–. Doncs bé: la figura de Gifreda estripa el *cuento* que hem construït sobre la Catalunya dels anys trenta. És un home modern, ben informat, amb gust, amic de Sagarra i de l'arquitecte Puig Gairalt que, per raons individuals o per no trobar el ressò col·lectiu (la cultura republicana té unes elits ben formades però no sempre arriba a la gent), es retira progressivament cap a la vida personal. Les seves comèdies, els articles a la revista *Mirador* sobre un viatge a la Mediterrània i la novel·la *Sis o set sirenes* (1951) que li va publicar Josep Janés a la postguerra són les restes del naufragi de la cultura catalana d'aquells anys, esclafada pel franquisme i pel fracàs del projecte regeneracionista que pretenia convertir els barcelonins de diners en una burgesia europea.

És un dels temes de *L'anònim blau,* on la fallida de la modernitat barcelonina hi té una presència important. La comèdia comença amb un diàleg sobre els raids aeris, que era un dels grans temes del moment, i sobre els projectes de ciutat futura segons els quals tothom anirà amb aviótaxi i pels carrers només hi haurà pobres –com a *Metròpolis*–. El senyor Josep, gerent de la Colonial S.A., és el burgès de tota la vida que diu que té una junta per poder arribar tard a casa. Una junta? Sí: del Patronat Internacional de l'Estisora. Vol dir que es dedica a seduir modistes. També hi surt el Conferentia Club. Un savi alemany, Schomterbonhauer, hi fa una xerrada sobre "La influència sideral en la imatgeria religiosa dels pobles de la Polinèsia". Els socis del Círcol confonen *sideral* amb *sidral*. També fa molta gràcia l'artista que fa retrats de societat, dibuixos cubistes o surrealistes segons convingui. La xicota, per fer-lo emprenyar, li diu *pompier* com un crític que el va ofendre molt. *L'assassinat d'un barret fort* (1932?) té un joc pirandellià que recorda *Balas sobre Broadway* de Woody Allen. Mentre que *Somni celestial* (1948-1957) és una història mitològico-costumista que fa pensar en *Venus era mujer*, la pel·lícula d'Ava Gadner que també és del 1948. Ja veuen que m'hi he divertit. El pròleg, que és molt bo, hi posa la cirereta. /

/ Una junta? Sí: del Patronat Internacional de l'Estisora (vol dir que es dedica a seduir modistes)

El periodista i autor teatral Màrius Gifreda, amb barret fort, als anys trenta

GABRIEL CASAS I GALOBARDES/ANC

Tres textos de Màrius Gifreda
Edició a cura de Marc Soler
Institut del Teatre
168 pàgines
5 euros

Clara Usón
Las fieras
Seix Barral
376 pàgines
21,90 euros

DANI DUCH

L'escriptora Clara Usón

NARRATIVA

Perseguits pel clamor de la sang

Clara Usón se serveix de la figura de l'etarra Idoia López Riaño, 'la Tigressa', per indagar en la guerra bruta entre ETA i els GAL en els 'anys de plom'

J.A. MASOLIVER RÓDENAS

Clara Usón (Barcelona, 1961), després de llicenciar-se en Dret, va exercir com a advocada durant deu anys, fins que va decidir abandonar la professió per dedicar-se a l'escriptura. Una sèrie de conflictes i obsessions que se'ns van fent familiars apareixen en novel·les com *Corazón de napalm* (2009), *La hija del Este* (2013), *Valor* (2015), i ara *Las fieras*. En la meva ressenya d'*El asesino tímido* (2018) vaig assenyalar com a les seves novel·les "hi ha una diversitat de veus, que protagonitzen diferents històries; i, finalment, la ficció s'alimenta de fets reals". Ens orienten també, en la lectura de *Las fieras*, algunes de les seves observacions, com que "nunca hablo yo, les dejo hablar porque es la mejor forma de conocer lo que pasó. No me gusta predicar"; "una de mis obsesiones recurrentes, los estragos del dogma, del nacionalismo extremo" i sobretot "me obsesiona cómo a su amparo seres mediocres cometen atrocidades".

Las fieras té lloc durant els *anys de plom*, i més concretament el 1984 i el 1985. Uns personatges lluiten a favor d'ETA, "quien está dispuesto a morir por la patria suele estarlo a matar por ella"; mentre que per d'altres, "el nacionalismo es el opio del pueblo", "producto de un malsano orgullo geográfico y de un odio feroz al otro, al enemigo. Qué mérito tiene haber nacido aquí o allá". Això explica en part el naixement dels Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL), amb un suposat suport mai demostrat del llavors president Felipe González.

Las fieras giren entorn d'aquesta divisió de les dues Espanyes, a través d'una galeria de personatges que donen una visió molt vívida d'una època. Realitat i ficció apareixen en un mateix pla. Molts personatges formen part de la història de Bizkaia. La novel·la està extraordinàriament documentada, fruit, ens diu l'autora a l'epíleg, d'"una asidua consulta a la hemeroteca, del visionado de películas y documentales, así como de la lectura de numerosos libros". I segueix una àmplia referència bibliogràfica. Però per sobre de l'exhaustiva informació, la realitat és delirant. Un dels aspectes positius a destacar al llibre és com escoltem les veus d'uns i els altres sense intervenció de l'autora, els fets són sempre presents, *the deed is done*, el fet està fet, no hi ha marxa enrere, frase de Macbeth que ja recull a les seves novel·les el shakespearià Javier Marías. Així mateix, malgrat les accions demencials producte del fanatisme, en cap moment no ridiculitza els personatges.

La fera per excel·lència és Idoia López Riaño, personatge real. La seva bellesa està al servei de la revolució, però li sembla absurd que s'identifiqui bellesa amb bondat. La qual cosa explica que, després d'una agitada lluita a favor d'ETA, al ser expulsada, la seva nova causa sigui la lluita contra la violència de gènere. El seu somni és ser com Tania, la companya del Che Guevara. I és tigressa també al llit, sedueix els policies, "por la noche se los follaba y de día los mataba". I si ella és probablement el personatge més atractiu de la novel·la, el més complex és Irene Ortega. Ens irrita que en una crònica tan apassionant d'aquesta epopeia d'herois i antiherois amb massa freqüència no sapiguem els qui protagonitzen determinades situacions. Tot i això, amb el molt que coneixem de la vida d'Irene, anarquista en perpètua lluita contra tot, filla d'un policia secreta, franquista, borratxo, violent i corrupte, hi ha uns buits decisius entorn de la seva relació amb María Ortega, la narradora d'aquesta apassionant història que, se'ns diu a l'epíleg, "tiene que leerse como un cuento o una novela". La qual cosa accentua tot el que té de dramàtic aquesta batalla perduda. /

/ Un dels aspectes positius al llibre és com escoltem les veus d'uns i els altres sense intervenció de l'autora

NARRATIVA

Una agradable sorpresa

Paula Ducay, que va estudiar filosofia, planteja a la seva primera novel·la els límits dels afectes

MEY ZAMORA

Que estimulant resulta descobrir i llegir, entre el mar de novetats literàries, un llibre que et sorprengui i t'atrapi sense prejudicis. La primera novel·la de Paula Ducay (Santiago de Compostel·la, 1996) ha tingut aquesta capacitat per diversos motius. El primer: la maduresa que transmet la veu d'aquesta autora, editora i traductora, creadora amb Inés García del projecte Punzadas, dedicat a la literatura i la filosofia, que té el seu propi podcast.

El segon és haver aconseguit des de llocs tan comuns –el títol o la mateixa trama del llibre– un producte amb segell propi que sembla defugir modes: se cenyeix a la ficció. A això se suma la fondària dels personatges, l'agilitat dels diàlegs i la plasmació d'uns sentiments i d'unes idees que de vegades circulen en estrats subterranis o en les nostres pròpies ments.

La Naima i en Marco, que és argentí –i parla com a tal: "¿Querés ver el río?"–, són companys de feina, tenen una bona sintonia que ha desembocat en una amistat malgrat la pronunciada diferència d'edat que existeix entre tots dos. Una relació difícil de classificar. Ella acaba de traspassar la majoria d'edat i ell està casat amb l'Elisa, d'origen italià, i tenen una filla adoptada que es diu Martina. En Marco convida la jove a passar una setmana de vacances amb la família de la seva dona a la casa d'un poble italià, on també coincideixen amb els avis.

Ducay capta el joc de mirades que provoca l'arribada de la jove. Presenta cada un dels integrants del clan amb naturalitat i despreocupació, com si tot estigués passant en temps real, amb subtils pinzellades i breus intervencions. La Naima, a qui agrada ser a prop dels grans ("atraída por la acumulación de experiencias de los otros"), deixa traslluir els seus pensaments i raonaments adults, els sentiments sota control, i actua guiada per una intel·ligència natural encara que pugui defugir l'impuls i el desig d'experimentar propi de la seva edat.

La tendresa del títol apareix anomenada en diferents moments, flota en el relat com un anhel d'uns i altres. Agafa forma en algunes escenes de la mà de la petita amb el seu pare o amb la convidada, de l'àvia amb la Celme, la dona que s'encarrega de les tasques domèstiques, o de la Naima amb una noia del poble. Ducay, graduada en Filosofia, posa el sentiment a debat –fins a on i amb qui?–.

Paula Ducay
La ternura
Altamarea
120 pàgines
17,90 euros

L'autora ha aconseguit condensar en un centenar de pàgines tot un univers. Veiem la casa, la taula de la cuina, el camí cap al riu i aquells carrers estrets del poble. Percebem la complicitat, també la tensió que es produeix en alguns moments –les mirades, l'observació a distància, l'intercanvi de paraules mitigat pel soroll de les onades i el vent que s'aixeca–. Sentim la punxada al dit petit o l'aigua freda als peus.

Hi ha un ressò en el text de les atmosferes i rutines domèstiques tan ben plasmades per Natalia Ginzburg. Aquest llibre n'inclou d'altres, que porten i acompanyen els protagonistes. "Como si la literatura fuera al mismo tiempo un vínculo y una frontera", assenyala la narradora. Tal qual. /

INTRIGA GASTRONÒMICA

A la recerca del plat perdut

Hisashi Kashiwai novel·la la recerca de receptes i sabors, investigacions que ho són en realitat d'històries personals

LILIAN NEUMAN

Fa uns anys es va començar a parlar de *confort food*. Que, disculpi el lector el meu apunt personal, vindria a ser la recepta de polenta amb formatge que em preparava la meva tia Elena en la meva infantesa, a la petita cuina de la seva casa amb pati verd. Mai, de cap manera, no vaig aconseguir igualar aquell sabor.

Però, atenció lector, si viatjeu a Kioto, si baixeu a la magnífica estació de tren, si desafieu el vent i els prejudicis, quan us planteu davant una construcció anodina i travesseu una porteta impersonal, algú s'encarregarà d'investigar i reproduir amb exactitud la vostra remota menja. Algú capaç de viatjar a la ciutat de la meva tia, rastrejar supermercats de llavors i marques de formatges, tipus de vaixella... i ho aconseguirà. Aquest algú es diu Nagare Kamogawa, al seu moment va ser policia, però ara és un cuiner extraordinari i un detectiu excepcional.

Aquest és el segon lliurament d'una sèrie de vuit novel·les escrites per un senyor nascut el 1952, odontòleg de professió, autor de llibres sobre Kioto i, ja es veu, un cuiner fora de sèrie. Almenys ho és en el paper. És prodigiós en cada descripció de les subtils, complexes, variades i increïbles menges que el senyor Nagare prepara a la seva cuina per a un saló de quatre taules, més lleig que una estació de poble perduda en el temps; perduda en la memòria de tots els éssers d'aquest món, diria jo.

Com en la novel·la de detectius clàssica, cada història que desfila per aquí comença amb un nou client que acudeix a aquell restaurant a la recerca d'un plat. Pot ser un arròs laminat amb tonyina seca, o uns fideus xinesos d'una parada de carrer que hi havia l'any 1975, a la qual un anava quan era un estudiant ple d'il·lusions. Nagare escolta atentament, pren notes, formula preguntes i demana detalls. El client completa el formulari i l'agència d'investigacions gastronòmiques s'encarregarà de la resta. Quan torni, setmanes més tard, el client s'asseurà i Nagare li servirà aquella recepta exacta, difícil, perquè entre altres coses, "com més senzill és el plat, més difícil sol ser reproduir-lo".

Hisahi Kashiwai
Les delicioses històries dels Kamogawa
La Magrana
Trad. d'Ismael Funes Aguilera
208 pàgines
20,90 euros

El truc, el gran truc d'aquesta laboriosa cuina narrativa, està en la clientela que acudeix al despatx de Nagare i de la seva dolça filla Koishi. Tots i cada un amb una història personal i seriosos motius per reclamar aquella magdalena de Proust que tant pot dir-los. En tots els casos, a cada client Nagare li pregunta per què vol recuperar aquell plat perdut. Per què és aquí aquell jove campió olímpic de natació, o aquella prestigiosa crítica gastronòmica, o aquell pare madur, actor de teatre frustrat, o aquella glamurosa model de passarel·les. Com si tots fóssim una mica ximples i a la vegada intuïtius, acudim al restaurant de Nagare perquè sabem que en aquell vell sabor hi ha la clau de la nostra amargor passada –i que ara transmetem als fills– o aquella infantesa difícil que es va ocultar.

I, com a testimoni incondicional i amb alguna cosa d'etern, allà hi ha el gat de Nagare observant-nos. /

HISTÒRIA

Oteyza va anar a veure Abd el-Krim

Amb aquelles cròniques, el diari 'La Libertad' que dirigia va arribar a vendre més de 200.000 exemplars al dia

MIQUEL ESCUDERO

Quan es va produir el desastre d'Annual, juliol del 1921, el periodista Luis de Oteyza tenia 39 anys. Mal dirigides i mal preparades, les tropes espanyoles van córrer a la desbandada abans de ser atacades per les tropes del dirigent rifeny Abd el-Krim. En uns dies van morir més de deu mil soldats espanyols. La immensa majoria dels rendits van ser assassinats; hi va haver acarnissament al mutilar-los i cremar-los vius. Van sobreviure uns 500 presoners.

El gener del 1923, vuit mesos abans de la dictadura de Primo de Rivera, es va aconseguir el rescat de 357 supervivents per quatre milions de pessetes més l'alliberament de 40 captius rifenys. El juny d'aquell any, les tropes espanyoles van bombardejar els rifenys amb gas mostassa, prohibit a l'acabar la Primera Guerra Mundial.

El periodista madrileny Luis de Oteyza havia dirigit el diari barceloní *El Liberal* entre el 1912 i el 1914. Era poeta, crític de literatura i d'art, va traduir de l'italià obres de teatre, era tot un personatge polèmic: despreocupat i curiós, irònic i burleta, jovial i combatiu, propens a duels d'armes. El 1919 va presidir el sindicat de periodistes de Madrid, adscrit a la UGT, lluitant per canviar les pèssimes condicions econòmiques i laborals dels periodistes. Va ser un director de premsa que demanava a la seva redacció, fins i tot als ordenances, que el tutegessin.

El 8 de juliol del 1922 el diari *La Libertad*, que ell dirigia, va publicar en exclusiva l'*Expedient Picasso*, un informe sobre les vicissituds del Desastre de feia un any. Abans que passés un mes, va anar a Agadir a entrevistar-se i fotografiar-se amb Abd el-Krim, que s'havia proclamat Emir del Rif. Aquest li va declarar que no volien la guerra, "però estem disposats a defensar el nostre honor", i que aspiraven a aconseguir que "se'ns consideri un poble digne i no una tribu de salvatges". Amb aquelles cròniques, *La Libertad* va arribar a assolir vendes de més de 200.000 exemplars al dia. Als qui el van acusar de traïdor, Oteyza els va replicar que eren fariseus del patriotisme. "Cal abandonar el Marroc. I com més aviat millor. Avui millor que demà".

Guillermo Soler García de Oteyza
El ingenioso e inquieto Oteyza en campo enemigo
Crítica
358 pàgines
20,90 euros

El final de l'escapada d'Abd el-Krim va arribar el maig del 1926, quan es va lliurar a les tropes franceses. Va ser desterrat a una petita illa a l'est de Madagascar, on romandria vint anys. Després va ser conduït al Caire, on el 1963 moriria en llibertat. No va tornar mai al Marroc.

Oteyza, per la seva banda, va arribar a sortir elegit diputat pel Partit Radical. Va conspirar contra Primo de Rivera i va viatjar per les Filipines, la Xina, el Japó i els Estats Units. Seguint amb la seva imatge d'*aventurer incorregible*, el 1927 va volar des de Tolosa de Llenguadoc fins a Dakar, només amb Alfonso Sánchez, que havia fotografiat Abd el-Krim cinc anys abans. D'aquell viatge va sortir el llibre gràfic *Al Senegal en avión*. Va publicar novel·les, com *El diablo blanco*, amb gran èxit de vendes.

La República el va destinar en missió diplomàtica a Veneçuela. El juliol del 1936 va sortir d'Espanya, amb la seva dona i fills, i no va voler tornar. Tot això està documentat en aquest excel·lent llibre. /

María Gainza
Un puñado de flechas
Anagrama
248 pàgines
17,90 euros

NARRATIVA

Com qui mira un quadre

L'escriptora i crítica d'art argentina María Gainza entrecreua art, vida i literatura en aquestes històries, en què trenca les fronteres entre diferents gèneres

SÒNIA HERNÁNDEZ

Als 47 anys, quan ja no es pot pronunciar sense que soni ridícul allò d'"a mig camí", María Gainza (Buenos Aires, 1975) sembla haver-se situat a la distància justa –més que prudencial, la de qui ja torna– per observar l'agitació d'altres dies. És l'edat a què els artistes abandonen l'adolescència, segons el que ella mateixa assegura a l'escrit *El profeta mudo*, dedicat al fotògraf Alberto Goldenstein. És el moment en què cal fer recompte de les fletxes que ja s'han llançat del grapat que correspon a cada artista arquer, seguint la reflexió de Francis Ford Coppola en una altra de les narracions d'aquest lenitiu conjunt que és *Un puñado de flechas*; com també és el moment de llegir el que va escriure algú que tenia el mateix nom que l'autora sense arribar a saber del tot si era realment ella o no, reconeixent-se a mitges en la seva escriptura, els seus deliris i malalties.

Aquest esperat *Un puñado de flechas* apareix sis anys després de la seva exitosa primera novel·la *La luz negra*, al voltant de les falsificacions al món de l'art, amb què es va fer mereixedora del prestigiós premi Sor Juana Inés de la Cruz, que atorga la FIL de Guadalajara (Mèxic). Autora amb fama d'esquiva, la seva decisió de no assistir al lliurament del guardó va generar una sonada polèmica en la qual va comptar amb el suport de nombrosos seguidors a les xarxes socials i un important grup d'escriptores. El mateix dia que havia de viatjar cap a Mèxic, ingressaven la seva filla en un hospital per una pneumònia amb vessament pleural. La malaltia i la pèrdua –va enviudar del seu primer marit el 2015– són molt presents a la seva obra, ja des del conjunt de relats *El nervio óptico*, publicat el 2014 a l'Argentina i que va enlluernar quan va aparèixer a Espanya el 2017.

El dol, la percepció somàtica, la memòria i el temps són fonamentals en una recopilació d'històries on l'art –la plàstica o l'escriptura– són l'únic territori segur: "portals metafísics per sortir de si mateixa i portals per entrar a si mateixa", per "organitzar el caos de la vida" com ho fa una selecta col·lecció de peces artístiques, perquè "una bona pintura et pot tornar a l'eix".

Filla del propietari del diari argentí conservador *La Prensa*, va confessar que el seu somni era treballar per al suplement *Radar* del diari progressista *Página/12* de Buenos Aires. Ho va fer com a crítica d'art durant deu anys, sense haver acabat la carrera d'Història de l'Art. Va reunir bona part de la seva producció al llibre *Textos escogidos* (2011), una versió del qual va ser publicat a Espanya el 2020 per Clave Intelectual. I ara, alguns tornen a ser rescatats en *Un puñado de flechas*, amb el qual Gainza exhibeix, com ja va fer amb les seves obres anteriors, més que la solidesa de la seva prosa, la del seu univers narratiu, sostingut per una vasta cultura artística i estètica que emergeix amb naturalitat perquè és el que ha donat forma a la seva quotidianitat durant tota la vida.

No es deixa enlluernar, sent capaç de detectar "aquella necessitat de mostrar i fer-se veure tan típica de les persones que compren art i l'utilitzen com a passaport"; o de no "suportar el llarg lament pel paper de l'artista al mercat d'art modern, la canallada dels comissaris, les mentires dels museus, la trampa de les beques. No, no, l'últim que em faltava, un artista ressentit".

La majoria dels contes estan escrits en primera persona, tant la trobada amb Francis Ford Coppola com els que se centren en la biografia de destacats artistes argentins, com Guillermo Kuitca, María Simón, Alberto Goldenstein, Nicolás Rubió o Juan Tessi. Queda clar que ella va ser allà. Les seves trajectòries i aportacions passen pel sedàs de la crítica d'art que exemplifica de quina manera la creació està en la selecció, en la mirada que mostra, amb una admirable capacitat per revelar en la seva.

Per entendre el veritable poder guaridor de l'art, primer és necessari passar per les migranyes que li produeixen aures i la deixen fora de joc durant dies, així com per les seves visites a la neuròloga que li ensenyen la importància de ser acollida, a l'arribar a casa, per un quadre que t'agrada. /

ANAGRAMA

María Gainza

Molt més que ècfrasi

En un moment en què els artistes volen ser comissaris, teòrics i narradors, tot alhora, i els escriptors pretenen portar-nos a l'emoció estètica directament, l'escriptura de María Gainza se situa entre art, crítica, narrativa i poesia. Ella mateixa es distancia de l'acadèmia. Si va afirmar que "Jo vaig ser una crítica d'art dubtosa: fluixa de papers, insegura respecte a les meves qualificacions i gandula en les meves conviccions", és perquè no va pretendre mai quedar-se en la interpretació, la seva veu és una de les més il·luminadores.

Juan Eslava Galán
LA AVARICIA EN LA HISTORIA DE ESPAÑA
Un repaso histórico por los escándalos de corrupción más célebres de nuestro país desde el siglo XIX hasta hoy
booket
Juan Eslava Galán, el gran maestro de la divulgación histórica
Un recorrido por los episodios de codicia más bochornosos de nuestra historia
booket

ASSAIG

La guerra també és cultura

Val la pena preguntar-se què sabem realment de la guerra els qui, afortunadament, no l'hem viscut mai de primera mà. Antonio Monegal ho fa.

TONI AIRA

Què és i per a què serveix la cultura? Aquesta pregunta sobre el sentit de la cultura va portar el catedràtic de la Universitat Pompeu Fabra Antonio Monegal (Barcelona, 1957) a guanyar el premi Nacional d'Assaig amb el llibre *Como el aire que respiramos* (Acantilado, 2022), una obra, per cert, escrita després del volum que ara veu la llum, *El silencio de la guerra* (Acantilado, 2024), que ja és a les llibreries amb el focus en com l'accés a productes culturals com pel·lícules, videojocs o mitjans configura la nostra ideologia i les nostres posicions polítiques. També a compte de la guerra.

I és que val la pena preguntar-se què sabem realment de la guerra els qui, afortunadament (encara que no sabem fins quan), no l'hem viscut mai de primera mà. A partir d'aquí, Monegal constata, amb perspectiva i profusió d'exemples, com els éssers humans tenim una experiència cultural que no és la de l'esdeveniment mateix, però que té efectes polítics.

A l'autor, de fet, li interessa el que queda fora de la possibilitat de dir. Què és el que per molt que ens expliquin no arribarem a entendre ni a conèixer mai. Aquest silenci és el que batega sota un drama com el de la guerra. Provar de desxifrar encara que sigui una part d'aquest silenci potser projecta un excés d'ambició per part d'un autor que en un sol volum parla de la Primera Guerra Mundial, de la Segona, de les guerres napoleòniques (i més enllà). Però a l'aportar un patró de llarg recorregut, el seu és un llistó alt que sembla ben fixat.

Cal dir també que Monegal fa en aquest llibre una aproximació al món bèl·lic no per experiència, ni com a historiador, ni com a politòleg, sinó a través dels mitjans, de l'art i de la literatura. Per això nega aquella màxima segons la qual "la guerra és l'oposat a la cultura". Ell ens mostra com la guerra també és cultura. Perquè, si des que hi ha civilització hi ha guerra (mirem si no les pintures rupestres), aquella continuïtat d'on ve? D'aquí la importància del nucli de la tesi del llibre: les maneres de representar la guerra. La representació cultural que influeix en la realitat individual. I és que tots organitzem les nostres experiències en forma de relat. Construïm. També les societats. I aquest relat és la memòria col·lectiva, que inclou coses que no hem viscut, com les guerres i l'èpica amb què les ha revestit una part de la cultura.

En aquest sentit, si bé Monegal defensa que l'èpica va acabar en la Primera Guerra Mundial, amb la metralladora arrasant soldats que no deixava ja espai per a l'actitud heroica de la *Ilíada*, també adverteix que l'èpica com a ideologia perviu, com ho veiem en centenars de pel·lícules.

Tot i això, també és possible fer cinema antibèl·lic. *Camins de glòria* (1957), de Stanley Kubrick, o *Johnny va agafar el fusell* (1971), de Dalton Trumbo, són bons exemples per l'autor de com per fer un film contra la guerra cal evitar ensenyar massa la guerra, per no caure en el perill de la seducció de la violència. Pel·lícules a part, els documentals són importants per Monegal, perquè permeten dedicar temps a explicar i relatar les experiències concretes de la gent que pateix la guerra. Igual com altres formats culturals, amb referents antibèl·lics en la pintura com el *Gernika*, de Picasso, o llibres com *Res de nou a l'oest* (1929), de Remarque, *Quanta, quanta guerra* (1980), de Rodoreda, o *Incerta glòria* (1956), de Joan Sales. /

/ Monegal fa en aquest llibre una aproximació al món bèl·lic a través dels mitjans, de l'art i de la literatura

/ Rebutja la màxima segons la qual "la guerra és l'oposat a la cultura" i mostra com la guerra també és cultura

Fotograma de 'La guerra de Hart' (2002) de Gregory Hoblit, protagonitzada per Bruce Willis

ARXIU

Antonio Monegal
El silencio de la guerra
Acantilado
320 pàgines
24 euros

// Llibrescopi

Camins de la lectura

ANTONIO ITURBE

Quan deixes la carretera del Masnou i agafes el ramal del Camí de Ca l'Usell, recorres una carretera sense sortida. Acaba a la tanca del centre penitenciari de Quatre Camins, que allotja prop de mil interns.

M'espera a l'entrada una tècnica del Departament de Justícia, Anna Sanjuán, i la bibliotecària del centre, Serrat. Al traspassar les portes enreixades, la bibliotecària saluda tothom amb alegria i la seva energia positiva fa que tot sembli menys opressiu. Va estar treballant a la Biblioteca de Catalunya catalogant clàssics i faa vuit anys que és responsable de la biblioteca de la presó. "Aquí estàs sempre parlant amb la gent i la relació és molt intensa. Quan ingressen, una de les primeres coses que fan molts és apuntar-se a la biblioteca perquè és com connectar-se amb el món de fora. Aquí es llegeix per sobre de la mitjana del carrer".

Anna Sanjuán creu que "les presons també són oportunitats. Hi ha gent aquí que es treu el graduat escolar, comença estudis universitaris, descobreixen el teatre o la lectura, treballen als tallers o poden fer cursos de capacitació digital". Serrat té clar que "la presó ha de ser un lloc que busqui la reinserció. Si només hi ha tancament, després de sortir acaben tornant a caure".

La biblioteca central (hi ha petites biblioteques a cada mòdul ateses per un intern) té un aire de biblioteca d'escola. Hi ha llibres nous i altres de més antics provinents de donacions, una taula on juguen a escacs, un parell d'interns que veuen una pel·lícula als ordinadors sense accés a internet, un altre escriu una carta a mà i alguns llegeixen. "Aquí es llegeix molta novel·la històrica, molt Posteguillo, Vázquez Figueroa o Dolores Redondo. I llibres d'autoajuda; un de molt demandat és *Manual de ejecución penitenciaria: cómo defenderse de la cárcel* de Julián Carlos Ríos. A més d'organitzar un club de lectura mensual, també muntem grups de treball amb els psicòlegs i les altres bibliotecàries penitenciàries, i d'allà sorgeix la biblioteràpia, la manera de ser més presents en la rehabilitació dels interns. Hi ha temes en els quals entres millor amb una novel·la: les addiccions, la solitud, el perdó".

Els reajustaments provocats fa uns anys pel tancament de la Model han fet que aquí, excepcionalment, hi hagi dos bibliotecaris. Fa sis anys que acompanya la Serrat en Lluís, que ve d'una llarga experiència a Wad-Ras: "Aquesta és una biblioteca de trinxera. Cada dia és diferent".

Em presenten un dels seus usuaris. L'Agustín és jove i apassionat: "Un pot fer coses que estan malament però això no treu que t'agradi la cultura. Recorda Navalni, que només demanava llibres a la cel·la". Està més al

A. ITURBE

Llibres a Quatre Camins

/ "Un pot fer coses que estan malament però això no treu que t'agradi la cultura", comenta un intern

dia de política internacional que jo: "Encara que siguem aquí dins no podem viure com ermitans al desert".

Es recomanen llibres uns als altres. En Carlos és un intern veterà que va iniciar el furor per *L'ombra del vent* de Ruiz Zafón a Quatre Camins: "La lectura em permet tenir altres mons que aquí no puc tenir". Li va encantar *Libros que salvan vidas* d'Ana María Ruiz: "Una infermera que en el pitjor de la pandèmia de covid va muntar una biblioteca al pavelló d'Ifema on posaven els malalts. Estava molt implicada i s'afligia quan se li morien els pacients. Jo he plorat llegint-ho. La lectura és emocionant".

Em passeja per les lleixes i li comento que es coneix la biblioteca com el palmell de la mà; em diu amb una lleu tristesa, sense indici de queixa: "És que fa vint anys que soc aquí". Sortirà a la tardor i m'explica il·lusionat que li agradaria poder treballar en una llibreria o en una biblioteca.

Quan agafo la carretera de tornada cap a La Roca penso en el Carlos i el seu amor pels llibres, i ja no veig la presó únicament com el final del camí. També pot ser un inici. /

EUREKA

ARXIU

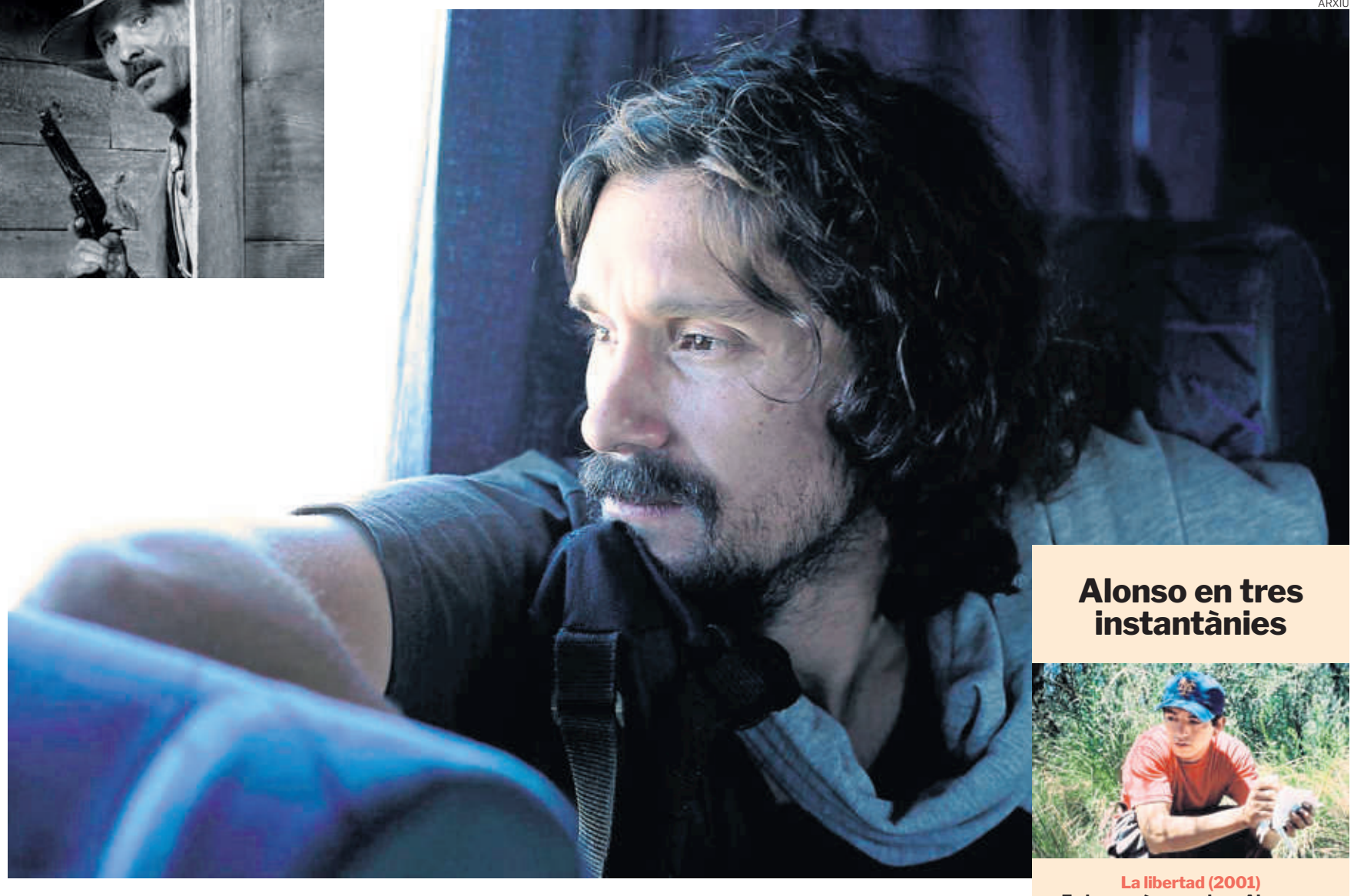

A la dreta, el director argentí Lisandro Alonso. A dalt, fotograma de la seva nova pel·lícula, 'Eureka', amb Viggo Mortensen

Cinema **La nova pel·lícula de Lisandro Alonso, amb Viggo Mortensen com a actor i productor, es presenta com un western, però és més aviat un encanteri sioux**

'Eureka', això no és un western

PHILIPP ENGEL

Viggo Mortensen i Lisandro Alonso ja van cavalcar junts –és un dir– a *Jauja*, un magistral western patagònic on l'americà s'endinsava en territori indi a la recerca de la seva filla, com John Wayne a *Centaures del desert*. Al principi d'*Eureka*, que s'estrena el proper 14 de juny, Mortensen, que per cert acaba de dirigir i protagonitzar un western magnífic (*Hasta el fin del mundo*, estrenat recentment), torna a ser un pistoler a la recerca de la seva filla, aquesta vegada al *salvatge Oest americà*. Però aviat veiem que aquestes seqüències inicials, rodades en format quadrat (1.33:1), en blanc i negre, en cel·luloide i al poblat d'Almeria on es van filmar tants spaghetti westerns, són una pel·lícula dins de la pel·lícula, la primera part d'un tríptic el segment més llarg i central del qual transcorre a la reserva sioux de Pine Ridge en l'actualitat. Com reconeix el mateix Alonso des de Buenos Aires, es tracta de la seva "pel·lícula més complexa".

La primera part pot recordar aquells westerns televisius dels anys seixanta, com els que protagonitza Leonardo DiCaprio a *Érase una vez en Hollywood*, l'obra mestra de Tarantino. Un exercici d'estil amb un punt d'humor absurd: davant Mortensen, Chiara Mastroianni és la malvada, que tots anomenen *el Coronel*. L'episodi central és encara més interessant. Es tracta de la mateixa reserva sioux on es va rodar *Songs my brothers taught me* (2015), l'òpera prima de Chloé Zhao, que també va comptar amb les interpretacions d'alguns dels seus habitants, joves sense esperança davant adults enfonsats en l'abandonament i l'alcoholisme. "Va ser en Viggo qui em va parlar de Pine Ridge. Va passar-hi un temps documentant-se per a *Hidalgo*, pel·lícula que es passa muntat a cavall d'un mustang. Ell em va recomanar algunes famílies. Vaig anar-hi, vaig trucar a la porta, i no va ser fàcil: és una zona aspra, però tenia clar que havia de filmar allà. És un punt clau dels Estats Units. A Llatinoamèrica les diferents ètnies caminen pel mateix carrer, van a les mateixes escoles, no viuen tancades com allà, on hi ha entre 40 i 70.000 persones, amb una mitjana de vida de cinquanta anys. A tan sols deu quilòmetres, a Nebraska, aquesta mitjana ja puja a setanta anys...".

/ En alguns moments, l'estil recorda les seves primeres obres, quan era un 'enfant terrible' del Nou Cinema Argentí

La desolació es palpa en l'ambient de Pine Ridge, on alcoholisme, violència i una epidèmia de suïcidis delmen les estadístiques. Alonso segueix els passos d'una agent de policia desbordada, que s'interpreta a si mateixa, Alaina Clifford, i l'entrenadora de l'equip de bàsquet, Sadie Lapointe, a qui anomenen *Magic Johnson*. Cap de les dues no havia actuat mai, totes dues són magnètiques i lluminoses.

Encara que rodada en una reserva índia, aquesta part no és un western, exposa les conseqüències: de la ficció a la crua realitat. Però tampoc no és un documental. Un autèntic xaman ens diu que el temps és un invent dels homes, que l'únic que compta és l'espai. És la clau que ens permet saltar, amb una pirueta màgica, a la selva amazònica, on els nadius somien de manera molt més lliure. També explica l'estil encara més contemplatiu d'aquesta última part del tríptic, que pot recordar tant Apichatpong Weresathekul com les primeres pel·lícules del mateix Alonso, quan es va donar a conèixer com l'*enfant terrible* del més radical Nou Cinema Argentí, aquell que va créixer entre l'exclusiva sala Lugones de Buenos Aires i el festival de Canes.

Al final, l'ambiciosa *Eureka* és un compendi de tot el seu cinema: vint anys de carrera que poden resumir-se en tot just cinc llargmetratges. Tots tenen alguna cosa de western, i alhora de la seva refutació: "Sempre he filmat en llocs envoltats de naturalesa, habitats per gent que continua vivint com es vivia temps enrere, que no van a la velocitat del telèfon, ni del polític de torn, encara que sí que entenen d'altres canvis, com l'escalfament global". Per això hi trobem un ritme que s'adequa al paisatge, i als seus temps, així com les picades d'ullet metacinematogràfiques dirigides a un espectador actiu: "L'espectador és qui acaba fent les seves pròpies connexions a través de tot el que passa a la pel·lícula". /

Alonso en tres instantànies

La libertad (2001)
En la seva òpera prima, Alonso va mostrar el dia a dia de Misael Saavedra, un estoic tallador de troncs que viu com un Thoreau de la Pampa. El director l'acabaria asseient al costat del protagonista de la seva segona pel·lícula, 'Los muertos' (2004), a la sala Lugones, que és l'escenari de la tercera, 'Fantasma' (2006).

Liverpool (2008)
Una ambiciosa coproducció que va comptar amb la participació del productor barceloní Lluís Miñarro. Explica el retorn a casa seva a la Terra del Foc d'un mariner, Farrel (encarnat per l'actor Juan Fernández), des que atraca fins que s'endinsa en la naturalesa. 'Liverpool' era el nom del vaixell.

Jauja (2014)
Un enlluernador western de la Pampa per al qual Alonso ja va comptar amb un astre com Viggo Mortensen; amb l'escriptor Fabián Casas, que el va ajudar a narrativitzar el seu cinema, i amb Timo Salminen, habitual de Kaurismäki, que va brindar a la pel·lícula una preciosa fotografia en color en format quadrat.

SUD-ÀFRICA
'Hatched Ensemble', de la coreògrafa Mamela Nyamza, al festival de Brussel·les

Europa, capital del teatre del món

Teatre **Els artistes africans, asiàtics, australians i americans troben al nostre continent les oportunitats que no tenen a casa seva i els coproductors que els permeten enlairar-se professionalment**

ANDREU GOMILA

La directora brasilera Christiane Jatahy ho té clar: si no fos artista resident de l'Odéon-Théâtre de l'Europe i del Centquatre parisencs, "no seria l'artista que soc". "Hauria anat per altres camins, però he tingut la possibilitat de poder anar més lluny, gràcies al suport i al temps", afegeix. Venint d'on ve, a més, on hi ha moments en què la cultura no té cap suport i d'altres en què en té tot just una mica, considera que és una privilegiada. El seu exemple és extrapolable a molts artistes i companyies que, nascuts lluny d'Europa, han acabat residint-hi o almenys coproduint i estrenant-hi la majoria dels seus espectacles.

Això passa perquè els festivals i teatres europeus estan més oberts que mai a recollir experiències escèniques d'arreu del món. I ja no és estrany veure un japonès com Satoshi Miyagi obrint el festival d'Avinyó, com va passar el 2017 amb una *Antígona* que va inundar el palau dels Papes, o els australians Back to Back Theatre fent el mateix al Kunstenfestivaldesarts de Brussel·les d'aquest any amb *Multiple bad things*. El primer cap de setmana del certamen belga d'aquest mes de maig, per exemple, també ens va deixar propostes brasileres (Carolina Bianchi), taiwaneses (Hsu Che-Yu) i sud-africanes (Mamela Nyamza). L'única estrena local va ser a càrrec de la reputada i veterana coreògrafa belga Anne Teresa De Keersmaeker. Potser una manera d'exhibir que el més vibrant del món escènic ve de fora del Vell Continent.

A Europa, hi cap tot el món. I, com deia Jatahy, aquí es fa possible l'impossible. A casa nostra, anem una mica enrere respecte al que passa al nord dels Pirineus. Estem al dia del que es cou a Amèrica Llatina. La mateixa Jatahy és una visitant assídua de Temporada Alta, autèntica porta d'entrada d'artistes sud-americans a Europa, i aquest estiu portarà al Grec *Hamlet. En el plec dels temps*, peça que va posar de llarg a l'Odéon i que ja té una llarga llista de festivals i teatres on es podrà veure en els propers mesos. Ella, de fet, va formar-se parcialment a Barcelona, a principis del segle XXI, ja que va viure a la ciutat i va assistir a més d'un curs de l'Obrador de la Sala Beckett.

/ Els artistes africans són els que més s'estan expandint en els últims anys i els que més estan sorprenent

Àsia, el gran desconegut

Però, més enllà d'Amèrica Llatina, no són gaires, per exemple, els asiàtics que ens visiten. No hem vist mai res de Miyagi o de la seva compatriota Midori Kurata, que l'any passat va girar una joia anomenada *Family portrait*. Tampoc no coneixem el xinès Meng Jinghui, tot i que fa una dècada i mitja va presentar una versió del *Quixot* a Almagro. Al festival d'Avinyó 2022 va oferir *El setè dia*, una peça hipnòtica de més de dues hores a partir de la novel·la homònima de Yu Hua. Aleshores, deia: "És veritat que a Occident hi ha moltes especulacions i fantasmes respecte a l'art xinès, però un cop superat el parasitisme de l'*exotisme xinès* i del pretès *gran relat nacional* xinès, és possible descobrir artistes que investiguen, que tenen una singularitat particular i van a la recerca d'una llum nova".

Tampoc no hem vist mai cap peça del tailandès Apichatpong Weerasethakul, llevat d'una instal·lació que va estar a la Fabra i Coats el 2022. El seu *Fever Room*, del 2016, va despertar furor arreu, de Tòquio a Nova York. Es va estrenar a Brussel·les i va ser una de les grans obres del Festival de Tardor de París.

Si anem més al sud, a Oceania, hi trobem algunes companyies de circ australianes, com Circa o Gravity and Other Myths, que han trepitjat Barcelona unes quantes vegades. Aquests últims, fins i tot, van inau-

PATRICK VAN VLERKEN.

gurar el Grec 2023 amb *The pulse* a través d'una col·laboració molt especial amb el Cor de Noies de l'Orfeó Català, que després van portar a Mont-real (Quebec) i Cork (Irlanda). I no ens oblidem de la Sydney Dance Company, dirigida per un barceloní, Rafael Bonachela. Però encara no ha trepitjat casa nostra (i això ja és més greu) tot un director d'escena com Simon Stone. I tot just aquest juny ens arriba *Prima fascie* (al Poliorama), obra de la també australiana Suzie Miller, guanyadora de l'Olivier a la millor obra del 2023 al Regne Unit.

Els viatges d'anada i tornada són essencials. M'ho deia fa uns anys Ong Keng Sen, que va ser director del prestigiós Singapore International Festival of Arts (SIFA): "Massa gent pensa només a fer girar els seus *productes*. I això és perillós. És com l'escuma del capuccino: el cafè és a sota! Si vols girar per Àsia, has d'establir una conversa amb artistes asiàtics, per saber el context de cadascú i poder compartir alguna cosa". Aquest mes de maig, Agrupación Señor Serrano ha estat al SIFA amb *Una illa*. I Marcos Morau va estrenar el 2019 *Millennials* a Taipei, una col·laboració entre la seva tropa, La Veronal, i la companyia B.Dance, de Po-cheng Tsai.

El samoà Lemi Ponifasio és molt crític amb les relacions Europa-perifèria. Ell sí que ha vingut diverses vegades a Barcelona, l'última de les quals, el 2023, amb *Love to death*, un projecte que va tirar endavant a Xile. I creu que, tot i que ha estat tota la vida intentant esborrar fronteres, no ho ha aconseguit: "He intentat no tornar a Europa. El 2017, vaig decidir no tornar-hi. Perquè Europa no és tan important. Quan era jove, Europa era el lloc on connectar amb altres artistes i amb el públic. Tinc la sensació que la gent veu el meu espectacle, no la meva obra... D'Europa sempre en surto incomplet, insatisfet, per la natura transaccional dels teatres europeus. I jo faig una peça perquè estic pensant en alguna cosa, perquè vull compartir uns pensaments amb la gent. Crec que podem fer més coses. Europa, ens agradi o no, no és només gent blanca, sinó una gran diversitat".

L'iranià Amir Reza Koohestani pensa d'una manera totalment diferent. Ell té clar que, per fer teatre, "necessites un patrocinador". "A l'Iran, això no existeix", afirma, a diferència d'Alemanya, per exemple, on la taquilla únicament representa el deu per cent del cost de la producció. Ell fa vint anys que treballa a totes dues bandes, amb produccions de tota mena que han estat arreu. Aquí el vam veure el 2022 amb la poc reeixida *En trànsit*. "Personalment, poder continuar treballant a l'Iran, fer-hi gires i disposar de coproduccions amb teatres europeus m'ha permès continuar treballant", assenyala.

Una immersió africana

Fa tres anys, el sud-africà Brett Bailey em parlava en uns termes semblants als de Ponifasio: "Vaig tenir sort durant un temps. El primer cop que vaig venir a Europa va ser el 2001, quan hi havia molta fascinació cap a Sud-àfrica, per la transició política. Ara no és tan així. Ara és més difícil, tot i que hi ha fam pel que és exòtic, desconegut. Però crec que això està canviant. Europa es mou cap a la dreta, cap al nacionalisme, i interessa més la identitat pròpia".

Les coses, però, no són així per a la majoria d'artistes africans. Aquests són, segurament, els que més s'estan expandint en els últims anys. I els que més estan sorprenent. No hi ha dubte que el més extraordinari que es va presentar al Kunstenfestivaldesarts a principis de maig va ser *Hatched Ensemble* de Mamela Nyamza, una artista de Johannesburg que subverteix les fronteres entre el ballet i la dansa contemporània. Una peça que comença amb un grup de ballarines sentint *El cigne* de Camille Saint-Saëns i acaba amb totes elles rendides als sons tradicionals del seu país.

A Sud-àfrica, però, el rei durant molts anys ha estat William Kentridge, un artista multidisciplinar que ha creat escola. Aquest estiu estrena mundialment a Arles *The great yes, the great no*, una òpera de cambra que recrea la fugida de França de Vichy cap a la Martinica d'André Breton, Claude Lévi-Strauss i Wifredo Lam.

Però el nom sud-africà que està en boca de tothom ara mateix és Buhle Ngaba, que aquest juny posa de llarg al Festwochen vienès *Bling!* Aquesta actriu i performer té molt a veure amb una altra dona de l'altra banda de l'Atlàntic, Nora Chipaumire, que aquí vam descobrir el 2019. També a Viena, a mitjans de juny estrena *Dambudzo*, creat a Berlín i en coproducció amb el Festival de Tardor de París.

Com podem veure, els artistes nord-americans no s'escapen de l'eurocentrisme o del magnetisme de l'escena europea. Chipaumire, de clara influència africana, hi té un peu. Però d'altres els tenen tots dos, com Zora Howard (un altre fenomen al Festwochen) i Trajal Harrell. Aquest darrer, nascut a Nova York, porta al Holland Festival d'Amsterdam *The Romeo*, producció del Schauspielhaus Zürich Dance Ensemble. Harrell és un habitual de l'escena londinenca i continental.

I no parlem del degà del teatre nord-americà contemporani, Robert Wilson. Quan va fer escala amb *Letter to a man* al TNC (2017) li vaig preguntar com era que treballava molt més a Europa que als EUA. I em va respondre això: "No soc d'enlloc, ben bé. Als Estats Units, on treballo poc, em diuen que soc europeu. Però a Europa sempre em diuen 'el director nord-americà'. Soc de tot arreu. De fet, on soc més hores és a la sala d'assaig, que deu ser la meva pàtria". I és que el que volen els artistes és poder crear. I, sovint, Europa és el lloc. /

WERNER STROUVEN

AUSTRÀLIA
'Multiple bad things', de la companyia Back to Back Theatre, al festival de Brussel·les

IRAN
'Blind runner', del director iranià Amir Reza Koohestani

BENJAMIN KRIEG.

CHRISTOPHE RAYNAUD DE LAGE

XINA
'El setè dia', de Meng Jinghui, al festival d'Avinyó del 2022

BRASIL
'We do not comfortably...', de Carolina Bianchi i Carolina Mendonça

INGE VERMEIREN / CHRISTOPHE RAYNAUD DE LAGE

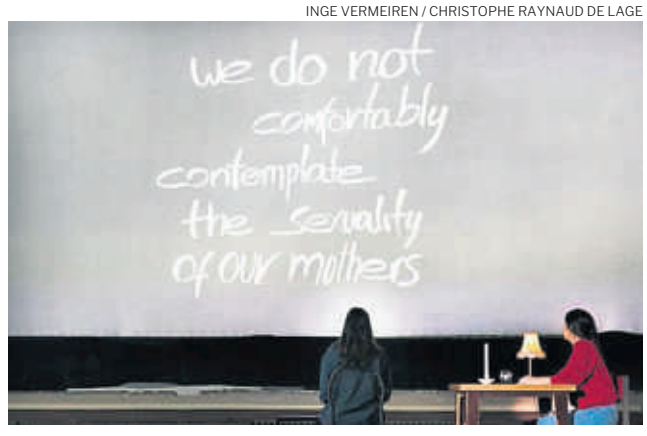

JAPÓ
'Antígona' de Satoshi Miyagi va inaugurar el festival d'Avinyó del 2017

// Antivirals

BEGOÑA GÓMEZ URZAIZ

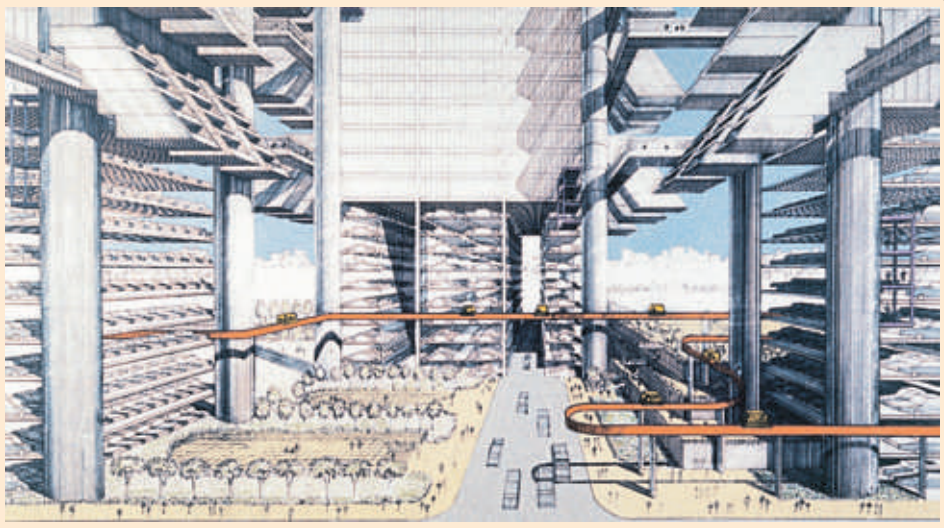

Edificis que no van ser-ho mai

ARQUITECTURA Els comissaris d'art Sam Lubell i Greg Goldin s'han especialitzat a treure a la llum projectes arquitectònics delirants que no van arribar a construir-se mai. Tots dos van ser darrere de dues mostres exitoses titulades *La Nova York que no es va construir mai* i *Los Angeles que no es va construir mai* i ara publiquen un atles de més de 300 edificis que no es van aixecar mai arreu del món, com el gratacel de 528 pisos que Frank Lloyd Wright volia construir a Chicago i que va estar projectant quan tenia 89 anys, o l'illa amb aeroport que es va voler fer enmig de París –impossible no pensar que, si existís, la utilitzarien ara els megarics per als seus megajets–. Alguns arquitectes tenen molta presència al llibre, com Charles Deaton, que va inventar la casa futurista d'*El dormilega* de Woody Allen i a qui el van tombar edificis visionaris i poc pràctics per tots els Estats Units. Hi ha herois arquitectònics que podrien haver estat i no van arribar a ser-ho, com l'hongarès Imre Makovecz, l'estil del qual descriuen els autors com a "art nouveau amb esteroides", o el polonès Matthew Nowicki, que havia d'encarregar-se de construir Chandigarh, però va morir en un accident d'aviació i Le Corbusier va heretar el seu encàrrec.

Escàndols de la casa Byron

PERSONATGES Com el seu nom indica, *Byron in love*, la biografia que Edna O'Brien va escriure sobre Lord Byron el 2009 i que ara reedita Cabaret Voltaire amb motiu del bicentenari de la mort del poeta, està més centrada en la seva tumultuosa vida afectiva que en la seva obra. Les i els damnificats per Byron són molts, encara que potser l'escàndol més gran que va protagonitzar va ser la relació incestuosa amb la seva mig germana (compartien pare, l'anomenat Jack *el Boig* Byron) Augusta Leigh, amb la qual va tenir una filla mentre tots dos estaven casats amb altres persones. Al conèixer-la, Byron es va alegrar que la nena no fos "una mona". Anys més tard, Leigh va casar una altra de les filles, Georgiana, amb un cosí, Henry Trevanion, i es creu que va mantenir un *affaire* amb aquell gendre. Trevanion va deixar la Georgiana (i l'Augusta?) per la seva germana petita, Elizabeth Medora, és a dir, la filla extramarital que la seva sogra i examant havia tingut amb Lord Byron. Ells dos, Trevanion i Medora, van viure junts a França durant almenys set anys, fins que ella el va deixar per casar-se amb un soldat francès.

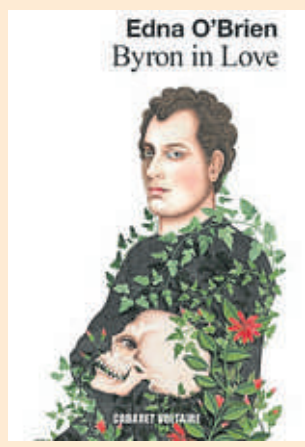

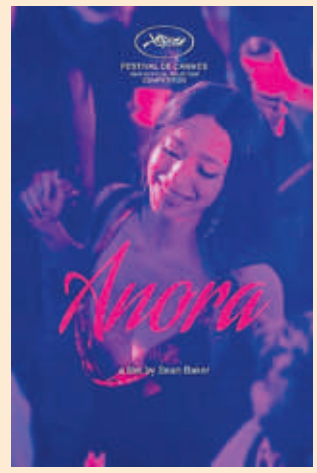

Tipografia fetitxe

DISSENY Sean Baker no només pertany ja al grup de directors que han guanyat una Palma d'Or a Canes. També és membre d'un altre grup encara més petit, la de cineastes que utilitzen sempre la mateixa tipografia als cartells (o als crèdits) de les seves pel·lícules, per crear una continuïtat en tota la seva obra. En el cas de Baker, els títols de tots els seus films apareixen als cartells amb la tipografia Aguafina Script, una font gratuïta disponible a Google Fonts. La va utilitzar per al pòster del seu debut, *Tangerine,* i va tornar-hi a *Red Rocket, The Florida Project* i ara també a *Anora*, la pel·lícula amb què s'ha emportat el premi gran del festival. Altres directors amb lletres fetitxe: Wes Anderson i la Futura, Woody Allen, que fa dècades que utilitza la Windsor als seus crèdits, i Sofia Coppola, que ha utilitzat la historiada Kunstler Script en els materials de *Priscilla* i *La seducción*.

Estrelles de Letterboxd

CINEMA Per cert, hi ha una comunitat de cinèfils que es va alegrar especialment de la Palma a Sean Baker, la d'usuaris de Letterboxd, la xarxa social col·laborativa que va de puntuar i valorar pel·lícules. Amb el nom d'usuari @lilfilm, Baker va tenir una època molt activa en aquella xarxa fins que es va retirar momentàniament per concentrar-se en el rodatge d'*Anora* i ho va fer amb una broma autoparòdica, donant-li una sola i

mísera estrella a la seva pròpia pel·lícula, *The Florida Project,* criticant que la seqüència final estigui rodada en digital. Acabada ja la pel·lícula, ha tornat per deixar ressenyes d'una pel·lícula *blaxploitation* del 1974, *Truck Turner*, i d'una raresa txeca del 1966, *Coach to Vienna*, que va estar prohibida al seu país per complicar la història de la resistència txeca davant els nazis. Els seus films favorits a Letterboxd són *Les nits de Cabiria*, de Fellini, *Els idiotes,* de Lars von Trier, la comèdia de Robert Zemeckis *Frenos rotos, coches locos* i *River's Edge,* d'Isao Yukisada. Després de la Palma, Baker ha augmentat els seus seguidors a la xarxa fins a superar els 114.000, encara lluny del cineasta més popular d'aquella xarxa, Martin Scorsese, que supera els 365.000, o de l'estrella indiscutible de Letterboxd, l'actriu Ayo Edebiri. Ella també va puntuar la seva pròpia pel·lícula, *Bottoms*, però amb cinc estrelles, i amb el text: "Hi surto amb les meves amigues, així que".

La paciència dels altres

POESIA A la poeta Mayte Gómez Molina, que opera a Instagram com a @ingratabergman, li agraden els animals, els llibres i els ordinadors, o això diu a la solapa del seu últim poemari, *Circuito cerrado de vigilancia* (Cielo Santo, amb pròleg de Pol Guasch). Gómez Molina té bona mà per fer lírica de l'experiència digital ("Habita en mi cabeza gente que no sabe quién soy"). Com quan escriu: "En numerosas ocasiones me he creído enamorada / sin embargo / estaba enamorada de mi móvil enamorada / de recibir mensajes notificicaciones" al poema *Modificiación permanente del lóbulo frontal*. És també molt present el diàleg generacional. A *Platero y yo, año 2114* es compara acariciant el llom de les tecles dels seus dispositius amb els seus besavis arrossegant animals de tir. O a *Carmen*, quan va haver d'explicar a la seva àvia el que és un QR, sense tenir-ho clar ella mateixa. "Yo también seré vieja y no entenderé las cosas / dependeré de la paciencia de los demás" .

ELS LLIBRES MÉS VENUTS

Establiments consultats: **Barcelona** Abacus, Corte Inglés, Casa del Llibre, FNAC, La Central, Laie, Ona, +Bernat. **Girona** Llibreria 22. **Terrassa** La Temeària. **Badalona** Saltamartí. **Sabadell** La Llar del Llibre. Vilafranca L'Odissea.

N: Llibre nou a la llista

Ficció castellà

POSICIÓ/ SETMANA ANTERIOR			SETMANES EN LLISTA
1	4	**Blackwater I. La riada** Michael McDowell, Blackie Books. Saga matriarcal sobre una família a la primera meitat del segle XX.	10
2	1	**Blackwater II. El dique** Michael McDowell, Blackie Books. Les relacions dins de la família Caskey es tornen turbulentes.	3
3	1	**Un animal salvaje** Jöel Dicker, Alfaguara. Sophie Braun es prepara per complir 40 anys enmig d'intrigues diabòliques.	7
4	2	**La grieta del silencio** Javier Castillo, Suma. Un nen de set anys desapareix i la periodista Triggs investiga el seu parador.	6
5	-	**Blackwater III. La casa** Michael McDowell, Blackie Books. Els Caskey han d'enfrontar-se a una misteriosa jove.	3

Ficció català

POSICIÓ/ SETMANA ANTERIOR			SETMANES EN LLISTA
1	4	**Blackwater I. La riuada** Michael McDowell, Blackie Books. Saga matriarcal sobre una família a la primera meitat del segle XX.	10
2	1	**Història d'un piano** Ramon Gener, Columna. Un piano del 1915 passa d'unes mans a les altres mentre Europa crema.	10
3	5	**Blackwater II. El dic** Michael McDowell, Blackie Books. Les relacions dins de la família Caskey es tornen turbulentes.	4
4	-	**Blackwater III. La casa** Michael McDowell, Blackie Books. Els Caskey han d'enfrontar-se a una misteriosa jove.	2
5	3	**Un animal salvatge** Jöel Dicker, La Campana. Sophie Braun es prepara per complir 40 anys enmig d'intrigues diabòliques.	6

No-ficció castellà

POSICIÓ/ SETMANA ANTERIOR			SETMANES EN LLISTA
1	2	**Hábitos atómicos** James Clear, Diana. Petits canvis en els nostres hàbits ajuden a revolucionar la nostra vida.	61
2	-	**Adiós a la inflamación** Sandra Moñino, HarperCollins. Com prevenir malalties i retardar l'envelliment.	4
3	1	**Recupera tu mente, reconquista tu vida** Marian Rojas Estapé, Espasa. Com reconnectar amb nosaltres mateixos.	7
4	4	**Estuve aquí y me acordé de nosotros** Anna Pacheco, Anagrama. Radiografia de les dinàmiques laborals al sector del turisme.	3
5	N	**Taylor Swift** Marcs Bo/Laia López, Alfaguara. Com la cantant s'ha convertit en una icona musical del segle XXI.	-

No-ficció català

POSICIÓ/ SETMANA ANTERIOR			SETMANES EN LLISTA
1	2	**La teva salut comença aquí** Xevi Verdaguer, Rosa dels Vents. En la salut física i mental juga un paper determinant l'intestí.	6
2	1	**No facis muntanyes de grans de sorra** Rafael Santandreu, Rosa dels Vents. Guia per reeducar la ment i assolir la felicitat.	2
3	3	**Ments preclares** Quim Monzó, Libros de Vanguardia. L'escriptor certifica que la idiotesa campa com mai.	7
4	4	**Tor. Foc encès** Carles Porta, La Campana. Testimonis i documentació definitiva sobre les morts del poble de Tor.	7
5	N	**De vulnerables a poderosos** Jordi Varela, Angle. La llarga lluita dels humans per conquerir una bona salut.	-